

діяльності, яка часто-густо має грошовий еквівалент, призводить до того, що цінність грошей формує цінність самої діяльності.

Виникає конфлікт моральності, коли мета підприємництва, що розуміється як гроші, може витіснити такі цінності як сумління, порядність, чесність, загалом – добро. Таке призводить дослідників до думки, що менеджмент підходить та є ефективним лише в тій сфері, для якої він призначений: підвищення ефективності функціонування комерційних структур, отримання максимального ефекту, прибутку за умов мінімальних витрат ресурсів. Відповідно, висловлюється занепокоєння, що перебільшення цінності грошей, прийняття їх як кінцевої мети діяльності, може призвести до абсолютизації менеджменту та розповсюдження його на ті сфери діяльності, для яких він не призначений.

Відповідно постає запитання про людську свободу, цінності в професії та житті, в комунікації з іншими. Тим більше, що зважаючи на важливість означеного, комфортність людського життя тісно пов'язана з корисністю речей, подій, вчинків. Тому в сучасних розвідках з філософії менеджменту окреслена проблема відношення цінності та корисності.

Пошук аксіологічних аспектів розуміння концепту корисності є важливим як в філософсько-теоретичному, та і в соціопрактичному вимірах. Успішний менеджмент істотно пов'язаний з правильним визначенням цілей діяльності. Останні завжди несуть ціннісне навантаження. Отже, цілі та цінності в менеджменті є пов'язаними. Крім того, вони завжди орієнтовані в майбутнє.

Тому в менеджменті, та і загалом в економіці, на думку методологів, істотну роль відіграє феномен очікування. Отже, його осмислення потрібне для розуміння економічних процесів. Цікавою в сучасній філософії менеджменту є позиція, пов'язана з гіпотезою, що всі цінності є очікуваннями та припущеннями. З неї випливає, що принцип максимізації очікуваної корисності найбільш повно виражає аксіологічну сутність менеджменту.

Загалом соціокультурний контекст менеджменту потребує дослідження в багатьох аспектах. Соціальні можливості його залежать від людей, від того, як люди хочуть і можуть використати потужну силу менеджменту. Більш того, щоб зрозуміти себе, свою природу, людина повинна пізнати суть менеджменту. В певному розумінні можна сказати, що людина техногенної цивілізації є такою, якою її зробили управління та організація. Зрозуміло, слід також взяти до уваги та осмислити велику роль процесів самоорганізації.

І. П. Скиба, зав. лабораторії, НАУ, Київ
skibaip@gmail.com

СПІВВІДНОШЕННЯ КОГНІТИВНОЇ І ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Сучасна наука продукує знання здебільшого з однією метою – заради практичного застосування. Як красномовно зазначає сучасний автор: "Цінність знання завжди полягає в його соціальній значущості" [Кок-

рев А. В. Предметное бытие технического знания, его архитектоника и особенности развития в цивилизационной динамике // Гуманітарний вісник ЗДІА. – Одеса, 2009. – Вип. 38. – С. 158]. Ми погоджуємося з А. Кокоревим щодо того, що цінність наукового знання визначається його корисністю суспільству. Втім, хоча наука як спосіб систематичного теоретичного дослідження і пояснення світу з'являється вже в Стародавній Греції, але в практичному відношенні вона була марною, так як стимули, ціннісна орієнтація на заняття наукою полягали всередині самої наукової діяльності. Знання, що отримувалося в результаті такої наукової діяльності також мало певну цінність, яку можна назвати когнітивною. Це, безумовно, абсолютна цінність, що притаманна будь-якому науковому знанню. Когнітивна цінність знання полягає в його здатності пояснювати явища дійсності, виявляти закони світу. Зауважимо, що "... ця цінність реалізується лише за наявності суб'єкта, тобто в ході наукової практики, при використанні вченим різних "репертуарів" для отримання і оформлення результатів своєї роботи. Інакше ми знову опиняємося в "мертвому" третьому світі К. Поппера, де знання начебто існують самі по собі" [Яковлев В. А. Бинарность ценностных ориентаций в науке // Вестник Московского университета. Сер. 7. Философия. – 2001. – № 5. С. 12–13].

В якості бінарної по відношенню до когнітивної цінності наукового знання є інструментальна цінність. Ця цінність обумовлюється регулятивною функцією науки, яка може бути спрямована переважно чи на пристосування до середовища, чи на його перетворення. Очевидно, що в першому випадку цінність знання як інструмента дії мінімальна, оскільки людина намагається вписатися в гармонію оточуючого його світу, в другому вона максимальна, так як людина намагається перетворити, змінити світ у відповідності зі своїми потребами, встановити контроль над природою і суспільством. В. Келле також звертає увагу на подвійну цінність наукового знання: "Однією із примітивних особливостей наукового знання є те, що воно володіє як би "подвійною цінністю". По-перше, воно самоцінне...Цю якість йому надає його об'єктивність, істинність... По-друге, цінність наукового знання визначається його корисністю для людської діяльності. Воно відкриває перспективу цілепокладання на основі передбачення можливих результатів діяльності, удосконалення засобів діяльності і інтелектуального розвитку самої людини як суб'єкта діяльності" [Келле В. Ж. От производства знаний к производству технологий // Вызов познанию: стратегии развития науки в современном мире. – М., 2004. – с. 302].

Достатньо складно адекватно визначити когнітивну цінність наукового знання, звідси і переоцінка різних елементів наукового знання, що відбувалася регулярно як це добре відомо з історії науки. Навіть в математиці оцінки часом змінювалися на протилежні, наприклад, по відношенню значущості ірраціональних чисел, теорії множин. В XIX ст. абсолютна когнітивна цінність приписувалася фізиці І. Ньютона. А в наш час чимала частина наукового співтовариства продовжує піддавати сумніву когнітивну значимість для науки теорії відносності А. Ейнштейна. Зазначимо, що наукове знання, на нашу думку, завжди потенційно володіє інструментальною цінністю і вона тим вище, чим вище його ког-

нітивна цінність. В. Яковлев висловлює слушну думку про те, що "... саме через мінімальну інструментальну цінність висунутих установок на отримання знання не змогла закріпитися в культурі наука Античності" [Яковлев В. А. Бинарность ценностных ориентаций в науке. – С. 13]. В той же час сучасна наука, що зароджувалася в період Нового часу, з самого початку була зорієнтована на діяльність, що приносить користь, хоча фактично майже до середини XIX ст. і займалася в основному просвітою. А поява прикладної науки не лише остаточно закріпило науку в культурі, а "... фактично зробило її "віссю розвитку" всієї земної цивілізації" [Там же. – С. 14]. Бінарна опозиція когнітивної і інструментальної цінності зберігається як для фундаментального так і прикладного знання. Проте, звичайно, акценти зміщуються в фундаментальному знанні – в бік когнітивної цінності, а в прикладному – в бік інструментальної. Якщо раніше фундаментальне знання було безумовним лідером по відношенню до прикладного, то зараз співвідношення поступово змінюється: прикладне, особливо технічне, знання все частіше визначає напрямки і сферу розвитку фундаментальних досліджень.

Проте, в історії науки відомі спроби певної абсолютизації інструментальної цінності наукового знання. Мова йде про одну із течій західної філософії – прагматизм. Засновником філософської концепції прагматизму вважається Ч. Пірс. Класичний прагматизм трактує знання з точки зору його практичної корисності і ефективності при здійсненні тих чи інших дій. Критерієм істинності знань проголошується їх інструментальна корисність при розв'язку проблемних ситуацій. Фундаментальною основою прагматизму вважають наступне положення (принцип Пірса): "... слід розглянути всі продиктовані деяким поняттям наслідки, які буде мати предмет цього поняття. Причому те, що згідно цьому ж поняттю, здатне мати практичний зміст і буде складати повне поняття про предмет" [Пірс Ч. Початки прагматизму. – Т. 1. – С. 138]. Американський психолог, письменник В. Джеймс розвинув ідеї Ч. Пірса в своїй статті "Філософське поняття і практичні результати", він представив більш приземлений, так би мовити, "емпіричний" прагматизм. Серед послідовників Ч. Пірса також слід відмітити Д. Дьюї, що представляє так званий "логічний" прагматизм. Саме він в своєму вченні робить найбільший акцент на інструментальній цінності знання. Навіть своє вчення він назвав "інструменталізмом", Для Д. Дьюї поняття, ідеї, гіпотези, наукові теорії є інтелектуальними інструментами, які слугують для вирішення задач і орієнтації в проблемних ситуаціях, що виникають в різних сферах досвіду.

Таким чином, прагматизм дещо примітивно зводить істинне знання до корисного, ігноруючи когнітивну цінність наукового знання. Проте, ми погодитися в тому, що найважливішим стимулом розвитку наукового знання є соціальна практика. Зміни у стратегії розвитку суспільства, будь-яка видозміна соціальних потреб чи інтересів призводять і до змін в науковому знанні. Як і розвиток пізнавальних, посилення інструментальних і творчих можливостей людини в свою чергу здійснює коригуючий вплив на соціальні цілі.